

เดือนเจ็ด

เดือนเจ็ด เดือนพระ “สัปดาห์กัศ”

จากหนังสือ ประเพณี 12 เดือน ในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอดของคน,
โดย ปราณีย์ วงษ์เทศ และ สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ
สำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2548

เดือนเจ็ดทางจันทรคติของชุมชนท้องถิ่นพวกหนึ่งในอุษาคเนย์ เริ่มเข้าวันแรกขึ้น 1 ค่ำ เดือนเจ็ด
ขณะที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยานับเดือนเจ็ด แต่ทางล้านนาและบางท้องถิ่นที่อยู่ตอนบนของภูมิภาคจนถึงทางใต้ของจีน นับเป็น
เดือนเก้าแล้ว เพราะนับเร็วกว่ากัน 2 เดือน ตามลักษณะแตกต่างทางภูมิศาสตร์

ประเพณีชาวบ้านช่วงเวลานี้สืบเนื่องจากเดือนก่อน (คือ เดือนหก) เป็นช่วงเวลาเริ่มเข้าฤดูการผลิตใหม่ เพราะฝนตกแล้ว ถึง
เวลาต้องลงมือทำอะไรในนาอย่างจริงจัง จนไม่มีเวลาไปจัดพิธีกรรมอย่างอื่นอีก

ในทิวาทศมาสโคลงตันยุดตันกรศรีหรือยุดยาไม่มีพรรณนาพิธีกรรมอะไรเลยนอกจากบอกว่าเป็นเดือนมีฝนตกอย่างต่อเนื่องแล้วว่า

๑ ฤดูเดือนเชษฐฟ้า ครรชิต
สายพิรุณรองไร เรื่อยฟ้า

คำว่า “ฤดูเดือนเชษฐ” หรือ “เชษฐมาส” หมายถึงเดือนเจ็ดในคติพราหมณ์ที่มีสายฝนเต็มท้องฟ้า หรือน้ำฝนเต็มฟ้าจนคล้ายเขียว
ดังมีบอกไว้ในโคลงบทต่อไปว่า “อัมพรอุทรเขียว ครางคร่า ฟืนฟืนโผยให้ช้าง เขียวสินธุ์” กับโคลงอีกตอนหนึ่งว่า “ฤดูเดือนเมฆน้ำ
นองหวา ชุกข่มเขียวไพโรดม ยอดข้อม”

ทั้งหมดนั้นคือสัญญาณการทำไรไถนาของชาวนาชาวไร่ในชนบท มีพรรณนาไว้ในทิวาทศมาสโคลงตันยุดอย่างเป็นทางการโดยไม่มี
กล่าวถึงพิธีกรรมอื่นใดเลย ดังนี้

๑ พระพรุณรายเรื่อยฟ้า เฟดโผยม
อกราชภูรชนบทเทา ทั่วหล้า
เริ่มการสมเรจโถม ไถแล่น
เจียรอนขน้องถ้ำ ไปยล

ในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (กุ่ม) ก็ไม่มีพรรณนาอย่างอื่น นอกจากคร่ำครวญตามชนบททั้งภาพ
และโคลงซึ่งต่างจากบทอื่นๆ ดังนี้

๑ เดือนเชษฐเจ็ดค้ำแล้ว พี่ยิ่งแคล้วแก้วกัลยา
ร่างระทวยสวสโยสภา พิว้าวุ่นชุ่นอารมณ์ ฯ

๑ เดือนเชษฐเจ็ดค้ำแล้ว อกอา
เรียมเร่งไกลกัลยา ขาดพร้อง
รูปน้อยสร้อยโสภา วรภาคย์
ใจที่วุ่นชุ่นช้อง ชัดแค้นอารมณ์ ฯ

ทูลน้ำล้างพระบาท

เนื่องจากไม่มีพิธีกรรมใดเป็นพิเศษเพราะเข้าฤดูฝน ชาวนาชาวไร่ทำอะไรไถนาไม่มีเวลาจะทำอย่างอื่นอีก ในราชสำนักจึงให้มีพิธีกรรม
เฉพาะขึ้นเป็นภายในเท่านั้น มีชื่อในกฎมณเฑียรบาลยุดตันกรศรีหรือยุดยาว่า ทูลน้ำล้างพระบาท หมายถึงพิธีที่ให้นางข้าราชการเอา
“กลออม” อ่านว่า กะ-ละ-ออม ก็คือสิ่งที่สมัยหลังเรียก กระออม นั่นเอง มี 3 อย่าง ทำด้วยทอง นาค เงิน เรียก “กลออมทอง” “กลออม
นาค” “กลออมเงิน” บรรจุน้ำ “ตั้งศีศะ” หมายถึงทูลไปบนหัวเพื่อล้างพระบาทพระเจ้าแผ่นดินที่ประทับยืน มี “อ่างทอง รองพระบาท”
แล้วเอาน้ำในกระอมนั้นล้างพระบาทก็เป็นเสร็จพิธี

ทั้งหมดคือการถวายความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน

พิธีทูลน้ำล้างพระบาทนี้ มีในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนว่าเป็นเรื่องเดียวกับพิธีนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่มีในคำให้การ
ขุนหลวงหาวัดยุดปลายกรุงศรีอยุธยา แสดงว่าการเรียกชื่อพิธีต่างไปตามยุคสมัยเท่านั้น แต่สาระสำคัญก็คือทูลน้ำล้างพระบาท เพื่อ
ถวายความจงรักภักดี

ห้องข้างเสียดาย

จนถึงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ถึงมีชื่อพิธีพราหมณ์อย่างหนึ่งขึ้นมาเรียกในหนังสือเรื่องนางนพมาศ หรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ว่าพิธีเคณะ แปลว่า ห้องข้าง หมายถึงบันลุกข้างเสียดาย เป็นพิธีที่พราหมณ์ในโบสถ์พราหมณ์กรุงเทพฯ เอาลูกข้างคักดีลื้ออย่างหนึ่ง มาทำพิธีปั้น เรียกว่า ห้องข้าง ให้เกิดเป็นเสียดายอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง แล้วมีคำทำนายว่า ถ้า “เสียดายตั้งกังวานเสนาสนั้น ดุจเสียดายสังข์” บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าเสียดายตั้งไม่ไพเราะก็ไม่เป็นสุข

นางนพมาศบันทึกว่าพิธีนี้พระเจ้าแผ่นดินไม่เสด็จทอดพระเนตร แสดงว่าเป็นพิธีพราหมณ์โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับราชสำนัก

เลี้ยงผีเลี้ยงพระ

เมื่อไม่มีพิธีกรรมอื่นใดที่เกี่ยวกับการทำมาหากินอีกแล้ว เพราะเป็นเวลาทำไร่ไถนาจริงๆ แล้ว แต่คนเรายังกังวลต่อความไม่มั่นคงต่างๆ ที่อาจเกิดวิกฤตได้

ฉะนั้นในช่วงเวลาเดียวกัน แต่คนท้องถิ่นต่างๆ มีคติต่างกัน อาจมีกิจกรรมต่างกัน เรียกเป็นพิธีจร คือไม่ได้ยึดเป็นแน่นอนตายตัว แต่ปรับไปตามท้องถิ่นและสถานการณ์ เรียกรวมๆ ว่า เลี้ยงผี เพื่อขอความคุ้มครองให้ร่มเย็น เช่น ทางล้านนาเรียกเลี้ยงผีปู่ย่าตายาย เลี้ยงผีขุนน้ำ ส่วนพวกมอญมีพิธีพ่อนผีมดผีเม็ง ทางอีสานมีบุญช่าชะ (ก็คือ ช่าชะ) หรือบุญเบิกบ้าน ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแยก และบรรดาผีมหัศจรรย์หลักเมือง

เมื่อเลี้ยงผีแล้วก็ต้องเลี้ยงพระพร้อมกันไปด้วย มีชื่อเรียกว่าสลากภัต ที่เริ่มจากประเพณีในราชสำนักก่อน แล้วแพร่หลายสู่ราษฎรในท้องถิ่น ดังมีอยู่ในนิราศเดือนของหมื่นพรหมสมพัตร หรือเสมียนมี กวีสมัยรัชกาลที่ 3 ความว่า

กระทั่งถึงเดือนเจ็ดไม่เสร็จโศก บังเกิดโรคแรงหนักด้วยรักสมร
 สลากภัตจัดแจงแต่งหีบคอง อย่างแต่ก่อนหีบกระชายมีลายทอง
 ใส่คานรูปนาคาวายุภักซ์ ครั้นเดินหนักดูเดินแผ่นผยอง
 แสรกร้อยห้อยพวงมาลัยกรอง ใส่เข้าของหีบหามตามกันมา
 ทุกวันนี้มีแต่จะทำแปลก ใส่โต๊ะแบกเดินตัวมาถ้วนหน้า
 สาระพันแอมโอบโชนา ตามครีธาสำปัฐษนุของนงค์
 ทั้งผู้ตีเชิญใจไปก็มาก จับสลากหนังสือชื่อพระสงฆ์
 รู้จักนามตามพบประสบองค์ ต่างจำงานน้อมถวายรายกันไป

ประเพณีถวายสลากภัต คือถวายภัตตาหารหรือเครื่องสังฆทานแก่พระสงฆ์ตามสลาก โดยชาวบ้านจะแห่เครื่องจุดปัจจัยไทยทานไปวัดอย่างครึกครื้น แล้วให้ทนายจับสลากที่เขียนไว้ตรงกับพระองค์ใด เป็นการปฏิบัติเพื่อไม่ให้ผู้ถวาย สลากเกิดความรู้สึกยินดียินร้ายแก่ผู้รับทาน ทำกันในช่วงก่อนเข้าพรรษา แต่จะแตกต่างกันไปบ้างในส่วนปลีกย่อย

ดังกล่าวแล้วว่างานเลี้ยงผีเลี้ยงพระ เป็นพิธีจร หรืองานจร หมายถึงไม่ได้มีประจำ ถึงจะมีประจำก็ไม่เหมือนกันหมด ต่างท้องถิ่นก็ต่างทำไปตามมีตามเกิด บางทีโยกย้ายกำหนดก็ได้อีก เช่น เคยมีเดือนหก แต่โยกไปทำเดือนเจ็ด เป็นต้น ดังมีในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน ว่าสลากภัตเคยทำในเดือนวิสาขบูชา แต่สมัยหลังเลื่อนไปเดือนเจ็ด มีต้นเหตุจากทุเรียน ว่า“การซึ่งกำหนดสลากภัตในเดือนเจ็ดก็ด้วยอาศัยผลไม้บริบูรณ์ ผลไม้อื่นก็ทำเนา ดูเป็นข้อใหญ่ใจความอยู่ที่ทุเรียน ถ้าฤดูสลากภัตต้องคราวทุเรียนชุกชุมแล้ว ก็เห็นจะเป็นใช้ได้ทั้งสิ้น”

ฉะนั้นคำอธิบายงานประเพณีต่างๆ บางทีไม่มีในตำราใดเลย แต่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลเป็นสำคัญ จนถึงบางแห่งอธิบายว่าเดือนเจ็ดต้องมีพิธีหล่อเทียนพรรษา ก็ได้หมายความว่า เป็นข้อกำหนดมาแต่ดั้งเดิม เพราะการหล่อเทียนพรรษาจะทำกันเดือนไหนก็ได้ ขอให้อยู่ในช่วงเวลาก่อนเข้าพรรษา 15 ค่ำ เดือนแปด เท่านั้น